

Отримано: 20 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2017 р.

e-mail: zabolotna.olha@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-124-126

Заболотна О. Р. Концепт мовчання як художньо-мовна версія екзистенційної замкнутості жінки у патріархальному суспільстві / О. Р. Заболотна // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 124–126.

УДК: 821.111(73) – 1.09«19»

Ольга Романівна Заболотна,

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

КОНЦЕПТ МОВЧАННЯ ЯК ХУДОЖНЬО-МОВНА ВЕРСІЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ ЗАМКНУТОСТІ ЖІНКИ У ПАТРИАРХАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сильвія Плат є канонічною поетесою для американської та британської літератури. Попри те широко відомим є її саме прозовий роман «The Bell Jar», написаний та виданий незадовго перед смертю авторки, 1963 р. Стаття присвячена вивченню лексичного наповнення концепту МОВЧАННЯ в індивідуально-авторському стилі письменниці.

Ключові слова: комунікація, мотив відчуження, діалогічність, концепт, творча манера.

Ольга Романовна Заболотная,

Национальный университет «Львовская политехника», г. Львов

КОНЦЕПТ МОЛЧАНИЕ КАК ХУДОЖЕСТВЕННО-ЯЗЫКОВАЯ ВЕРСИЯ ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНОЙ ЗАМКНУТОСТИ ЖЕНЩИНЫ В ПАТРИАРХАЛЬНОМ ОБЩЕСТВЕ

Сильвия Плат является канонической поэтессой для американской и британской литературы. Несмотря на это широко известен именно ее прозаический роман «The Bell Jar», написанный и изданный незадолго перед смертью автора, 1963 г. Статья посвящена изучению лексического наполнения концепта МОЛЧАНИЯ в индивидуально-авторском стиле писательницы.

Ключевые слова: коммуникация, мотив отчуждения, диалогичность, концепт, творческая манера.

Olha Zabolotna,

National University «Lviv Polytechnic», Lviv

CONCEPT OF SILENCE AS AN ART LANGUAGE VERSION OF THE EXISTENTIAL CLOSURE OF A WOMAN IN A PATRIARCHAL SOCIETY

Sylvia Plath was one of the most dynamic and admired poets of the twentieth century. By the time she took her life at the age of thirty, Plath already had a following in the literary community. In her ensuing years, her work attracted the attention of a multitude of readers, who saw in her singular verse an attempt to catalogue despair, violent emotion, and obsession with death.

Sylvia Plath integrated her own personal values, and her own personal life accounts into the autobiographical novel. «The Bell Jar» makes apparent the oppressive force (at least for women) of the model of separative selfhood that dominates patriarchal culture. The semi-autobiographical novel deals with depression and suicide, as well as a search for one's identity, feminism, and rebirth.

As Paula Bennett has written, Sylvia Plath's The Bell Jar offers a brilliant evocation of «the oppressive atmosphere of the 1950s and the soul-destroying effect this atmosphere could have on ambitious, high-minded young women like Plath» [1].

Plath told the truth in «The Bell Jar» – not only the autobiographical truth, though that was the part of it – but also a larger truth about how emotional suffering can make people feel isolated under their own airless glass jars.

Key words: communication, exclusion motive, dialogue, concept, creative manner.

Мова і мовчання є компонентами акту комунікації. Спілкування людини не складається з постійного і безперервного говоріння, говоріння обов'язково є поруч з мовчанням, яке проявляється в різних сферах людського буття. Мовчання може бути монологічним, тобто представляти існування людини поза діалогом, і діалогічним – бути необхідним компонентом у процесі спілкування. Що з'явилося в діалозі мовчання, як правило, викликає відгук з боку співрозмовника, воно неминуче піддається тлумаченню, тому у спілкуванні не повинно бути смислових лакун. Однак вербальне «непозначення» своєї позиції може призвести до різного тлумачення факту мовчання, у тому числі до спотворення, фальсифікації смислів, закладених у ньому.

У нашому світі є сфери, які завжди повинні перебувати в стані взаємообміну. Мовчання і мова входять в їх число так само, як хаос і космос.

Мовчання в діалозі здатне бути виразником великої кількості різноманітних смислів і відтінків, бути символом гармонії або, навпаки, незгоди. В залежності від конкретних умов протікання мовного спілкування мовчання може означати суттєві для комунікації смисли, наприклад, небажання говорити на певну тему або продовжувати спілкування з певним співрозмовником, незнання відповіді на питання або навмисне приховування актуальної інформації. Іноді мовчання позначає стратегію поведінки або свідчить про особливості характеру людини, нездатності послідовно висловлювати думки, про сильні психологічні потрясіння і переживаннях або про душевне умиротворення, відчуття марності слів перед духовною та фізичною красою світу[2].

Своєрідне відображення феномен мовчання знаходить в літературному творі. В рамках художнього тексту мовчання, як правило, представлено в діалогічному фрагменті. Діалогічний фрагмент – певний відрізок художнього тексту, в якому спілкування персонажів розглядається як відображення природної комунікації, що має проєкцію в живій розмовній мові і сприймаються читачем як явище реальної дійсності в силу наявного у нього досвіду діалогічного спілкування. Таким чином, діалогічний фрагмент тексту, в структуру якого включено мовчання, – це модель природної діалогічної ситуації, що

представляє сам процес спілкування і різні його параметри. Проте мовчання в діалозі є не тільки елементом структури комунікації з постійною міною ролей учасників спілкування, але і наповненою різним змістом складником діалогічної взаємодії, що розширює обсяг змісту комунікації. Подібне розширення стає можливим завдяки тому, що діалогічний фрагмент тексту функціонує в рамках художнього твору. Діалог художнього твору не відтворює дослівно природний діалог, він (відповідно до законів художнього цілого) переосмислює процес комунікації, діалог художнього твору не копіює мовленнєву взаємодію, а творчо її переломлює. Ці особливості впливають і на мовчання, яке є компонентом діалогічного фрагмента: з одного боку, мовчання проектується з природної комунікації, з іншого боку, мовчання являє собою компонент вигаданого спілкування, створеного автором і представляє «фікціональну» дійсність як художнє явище. Розширене тлумачення мовчання сприяє зображенню світу персонажів у всій багатомірності існування. Така можливість з'являється у читача завдяки різним засобам уявлення мовчання в графічному просторі художнього тексту, що дозволяє автору включити сприймаючу свідомість читача в осмислення діалогічного спілкування персонажів і зробити його таким чином «позатекстовим» учасником текстової комунікації.

Мовчання в романі Сильвії Плат є важливим компонентом мовної комунікації персонажів. Вивчення феномена мовчання в діалозі дозволяє розглянути механізм структурування акту спілкування персонажів у творі, визначити закономірності вибору тактики мовчання в діалогах героїв і розкрити причини мовчання.

Сильвія Плат прагнула до оцінки персонажа читачем, і мовчання в діалогічному фрагменті тексту сприяє створенню цілісного вигляду персонажа у читача. Персонажі письменниці проявляють себе не тільки в умовах мовної взаємодії, але також у рамках невербальної поведінки. У романі Сильвії Плат мовчання виконує різні функції: образотворчу, психологічну, оцінну. Мова і мовчання у творах письменниці – це будівельні елементи художньої реальності, що створюють ефект достовірності викладення подій. У Сильвії Плат мова персонажів, їхнє мовчання, жести, міміка «оживляють» героїв, надають їм характер не призначених автором типів, а вид «реально існуючих людей».

Зображення мовчання в літературному творі також служить засобом створення психологізму. Мовчання в прозі письменниці «упредметнює почуття», різні по спектру емоційності, тому в рамках художнього твору воно має більше комунікативне навантаження, ніж у природній комунікації. Авторка представляє мовчання, з одного боку, стисло, лаконічно, тільки за допомогою лексем, що позначають факт мовчання в діалозі. Це дозволяє читачеві при мінімумі тлумачення мовчання в тексті твору включитися в роздуми з приводу його причин. З іншого боку, причини мовчання в прозі Сильвії Плат представлені явно, відкрито, за допомогою зображення внутрішніх переживань і сумнівів, пов'язаних з фактом мовчання. Основним засобом передачі цих станів є внутрішня мова, що володіє величезним тлумачним потенціалом і виражається формами прямої, невласне-прямої і непрямой мови.

МОВЧАННЯ для Сильвії Плат – це ще один спосіб показати душевну складову персонажа без прямої вказівки на почуття і переживання. Щоб зобразити внутрішні душевні рухи героїні, письменниці немає необхідності говорити про те, що відчуває героїня, немає потреби називати те чи інше почуття. Творчий метод Сильвії Плат характеризується особливістю, яка виражається в тому, що про внутрішнє письменниця говорить через зовнішнє, про глибинні переживання – через їх невербальний прояв. У романі Сильвії Плат в рамках діалогічного фрагмента мовчання часто супроводжують такі невербальні феномени, як пауза, тиша і внутрішня мова. Однак вони набувають значимість і як самостійні явища, котрі мають власні смислові навантаження і володіють особливою функціональною природою. Важливим для роману авторки є тісний зв'язок мовчання та внутрішньої мови, бо смисли і причини мовчання персонажів часто пояснюються за допомогою внутрішньої мови.

МОВЧАННЯ Естер завжди є зовнішнім, тоді як вона майже постійно веде внутрішні діалоги. Це проявляється у різних ситуаціях, але один з епізодів особливо характерний для розуміння того, яким є мовчання Естер та з приводу чого. Друг Бадді Віллард, котрій навчається медицині, є прихильним чи навіть закоханим в героїню, в романі уособлює раціональну, «правильну» чоловічу поведінку. Однак він у перші два роки знайомства відверто несхвально ставиться до занять Естер поезією. Естер, лежачи після отруєння в «білому, чистому готельному ліжку, почувалась слабкою та самотньою» і згадує листи від Бадді, в яких він намагається продемонструвати свою прихильність до дівчини, повідомляючи, що почав читати поета, який одночасно був лікарем, та стверджує на угоду Естер та їх стосункам, «чи не означає це, що творчість та лікування можуть прекрасно співіснувати». Але попри ці слова Естер пам'ятає їх розмову двохрічної давнини:

- Do you know what a poem is, Esther?
- No, what? I would say.
- A piece of dust.
- А ти знаєш, Естер, що таке поезія?
- Ні, а що?
- Купа лайна

Незважаючи на те, що це був напад на індивідуальну сутність героїні, вона відповідає «Напевно» – тобто, не стільки погоджується, скільки відмовчується. Естер визнає: «My trouble was I took everything Buddy Willard told me as the honest-to-God truth – Моя біда було в тому, що все, щоб не говорив мені Бадді Віллард, я сприймала за щирю правду».

Однак після досвіду перебування в Нью Йорку та пошуку себе і свого місця житті в Естер з'являються аргументи для більш увіражено відповіді у давньому діалозі. Як пише авторка вустами героїні:

I spent a lot of time having imaginary conversations with Buddy Willard. He was a couple of years older than I was and very scientific, so he could always prove things. When I was with him I had to work to keep my head above water. These conversations I had in my mind usually repeated the beginnings of conversations I'd really had with Buddy, only they finished with me answering him back quite sharply, instead of just sitting around and saying, «I guess so».

Я провела купу часу в уявних розмовах з Бадді Віллардом. Він був на кілька років старший та дуже ерудований, отже в наших суперечках використовував аргументи, доводив певні речі – постійно брав гору (виділено авт.). У розмовах з ним мені незмінно доводилося триматися напоготові (тримати голову над водою). Ці уявні поєдинки крутилися у мене в голові

та до певної розвилки точнісінько повторювали наші справжні розмови, але там, де я в дійсності, похиливши голову, відповідала «Напевно», у своїй уяві, подумки я відповідала досить різко, повертаючи йому назад свої докази і говорячи «Я так думаю».

Тобто ми бачимо, що мовчання Естер – це болісне від власного безсилля чи від звички не сперечатися із чоловіком утримання від відповіді, а не її відсутність, прихована в мовчанні відповідь. У цьому ж епізоді ми зустрічаємося із поглядами не тільки Естер, але й самої Сильвії Плат, які декларують її ставлення до поезії та її місця в житті:

Now, lying on my back in bed, I imagined Buddy saying,

– Do you know what a poem is, Esther?

– No, what? I would say.

– A piece of dust.

Then, just as he was smiling and starting to look proud, I would say,

– So are the cadavers you cut up. So are the people you think you're curing. They're dust as dust as dust. I reckon a good poem lasts a whole lot longer than a hundred of those people put together.

And of course Buddy wouldn't have any answer to that, because what I said was true. People were made of nothing so much as dust, and I couldn't see that doctoring all that dust was a bit better than writing poems people would remember and repeat to themselves when they were unhappy or sick or couldn't sleep.

І от зараз, лежачи на спині, я уявила собі, як Бадді запитує мене:

– А ти знаєш, Естер, що таке поезія?

– Ні, а що?

– Куна лайна.

І тут, поки він переможно й гордовито посміхається, я відповідаю:

– А що таке, на твою думку, трупи, які ти розтинаєш? Куни лайна. І люди, яких ти, як тобі видається, лікуєш. Куни лайна. Лайно як лайно. Я вважаю, що добре написаний вірш живе довше, аніж сотня таких людей.

І звісно, що на це Бадді не мав би що відповісти, бо я сказала йому чисту правду. Люди зроблені з лайна, люди наповнені лайном, і я не розумію, чому лікувати це лайно – заняття більш гідне, аніж писати вірші, котрі хто-небудь може запам'ятати і розповісти напам'ять іншій людині у години туги, хвороби чи безсоння.

Отже МОВЧАННЯ виступає як єдина можливість розкрити себе, не дати повністю поглинути себе світом чоловічої логіки та правил. Таке використання концепту МОВЧАННЯ є особливістю творчої манери Сильвії Плат, яка за прикладом багатьох авторів ХХ століття припускає діалогічність стосунків із читачем, тому всі елементи художнього твору спрямовані на стимуляцію читачської свідомості для розмови з автором роману та його героями. Будь-який творчий феномен передбачає особливу комунікацію: від автора-творця через твір до суб'єкта, котрий пізнає (читачеві-глядачеві). Те, що сказано персонажем, є значущим для розуміння, але не менш важливим є те, що не було сказано вголос, що виявилось прихованим за мовчанням. Як ми можемо переконатися, концепт МОВЧАННЯ посідає особливе місце в динамічній системі концептосфери Сильвії Плат. На його смислове наповнення здебільшого впливав стан душі письменниці. Змінність в осмисленні цього концепту зумовлюється розпачем, зрадою, розставанням. Естер пригнічує внутрішній стан безсловесності. Аналізуючи свій депресивний стан, героїня роману зізнається:

«The silence depressed me. It wasn't the silence of silence. It was my own silence».

«Мовчання пригнічувало мене. Проте це не була безмовність тиші. Це було моє особисте мовчання».

Але не лише сама жінка вважає себе безмовною, німою. Чоловік у своєму ставленні до жінки також апіорі вважає її такою, що не має власного голосу, отже він і не потребує її відповіді. Ми можемо це побачити в образі Дорін, самостійної, часом доволі різкої та говіркої подруги Естер, яка втрачає мову в присутності владного Ленні Шеперда. Вона мовчки приймає його правила гри, виконуючи свою роль підкореної, добровільно підвладної істоти. У цій парі стосунки розвиваються як дихотомія ПОВЕЛИТЕЛЬ – ЖЕРТВА.

Концепт МОВЧАННЯ своєрідно актуалізується мовними образами відчуження. Центральний мотив відчуження від оточуючого світу проявляється уже на перших сторінках твору та розвивається за допомогою цілого ряду образів, котрі пов'язані з семантикою розриву, відторгнення.

У самому вигляді головної героїні відчувається внутрішнє бажання зникнути, залишитися непоміченою. Звернімо увагу на те, що мотив невидимості жінки в рамках патріархальної чоловічої традиції являється концептуальним для фемінізму. Як зазначає багато феміністських критиків (Дж. Остін, А. Бодін, С. Коул, А. Дейлі та інші), ця дургорядність жіночої ролі, невидимість жінки (invisibility of women) вкорінена в самій мові, з її гендерною асиметрією, що виражається у використанні таких слів як he та man у гендерно-нейтральних значеннях узагальнюючого характеру [3, 49-59].

МОВЧАННЯ у Сильвії Плат виступає як своєрідний орієнтир, що допомагає читачеві зрозуміти й осмислити психологічний контекст і підтекст літературного твору, коли спілкування з рівня «персонаж-персонаж» переходить на рівень «персонаж-читач».

Отже, культурно значущий концепт МОВЧАННЯ є одним із ключових у лінгвокреативній діяльності Сильвії Плат, зокрема в романі «The Bell Jar».

Література:

1. Diane S. Bonds. The Separative Self in Sylvia Plath's The Bell Jar / S. Diane. – Women's Studies. – Vol. 18. – No. 1, May, 1990. – pp. 49–64.
2. Яремко Н. В. Мовчання у мовленнєвій комунікації [Електронний ресурс] / Н. В. Яремко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Випуск 23, 2012. – Режим доступу : <http://lingvj.ua.edu.ua/articles/2012/n23/73.pdf>
3. Baker R. Pricks and Chicks: A Plea for Persons // Feminist Philosophies, Kourany J., Sterba J., Tong R. Eds. – Englewood cliffs, NJ; London: Prentice Hall, 1992. – p. 49–59.
4. Усі цитування здійснюються за виданням: Plath S. The Bell Jar. – Harper Perennial Modern Classics, 2013. – 288 p.